

Kıbrıs, Balkanlar, Avrasya
Türk Edebiyatları
Kurumu

Çukurova Üniversitesi

Çukurova Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

KIBATEK

XIII. EDEBİYAT SEMPOZYUMU

13 - 19 Kasım 2006, Adana - Antakya / TÜRKİYE

ISBN: 9944-73-013-0

NOBEL KİTABEVLERİ

ADANA

Adana Nobel Kitabevi
Adnan Kahveci Bulvarı 31/C
Tel: (0322) 233 00 29
Faks: (0322) 234 99 56
Web Adresi: www.nobelkitabevi.com.tr
E-mail: nobelkitabevi@nobelkitabevi.com.tr

ANKARA

Nobel Yayın Dağıtım
Adakale Sokak No:16/2 Kızılay
Tel: (0312) 435 61 31
Faks: (0312) 434 48 32

İSTANBUL

Nobel Yayın Dağıtım
Molla Fenari Sokak No:38 Cağaloğlu
Tel: (0212) 511 61 44
Faks: (0212) 511 61 49

İZMİR

Nobel Yayın Dağıtım
858 Sokak No:9-G Konak
Tel: (0232) 441 13 55
Faks: (0232) 489 97 79

Bu kitabın baskısının 5846 ve 2936 sayılı telif hakları yasası gereğince her hangi bir bölümü, yayıncısının (Adana Nobel Kitabevi) yazılı izni alınmadan tekrarlanamaz, basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınamaz veya kopya anlamı taşıyabilecek hiçbir işlem yapılamaz.

Mizanpaj – Kapak: NOBEL KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

Sunuş / Metin Turan	6
Kuzey Çukurova Kozan Yöresi Ağıtları / Prof.Dr.A. Necmi Yaşar	9
Halk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuk Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesine Etkisi /	
Doç.Dr. Ali Yakıcı	17
İki Hürrem Sultan Romanı Bir Hürrem Sultan Tarihi Eder mi? /	
Dr.A.Alper Akçam	28
Karatepeli Fıkralarına Sosyolojik Bir Bakış /	
Araş.Gör.Aylin Çakıroğlu	35
Türk Epik Destan Geleneğinde Bilge Tipi / Doç.Dr.Aynur Koçak	56
Şiirde Müzik / Dr.Ayten Kaplan	61
Kıbrıs Türk Halk Masalları ve Uygur Türk Halk Masallarında Yer Alan	
Bazı Motifler Üzerine Bir Değerlendirme / Burak Gökbulut	69
Ütopik Toplum Tasarımı Üzerine Karşılaştırma Denemesi: Serbest İnsanlar	
Ülkesi ve Toprak Uyanırsa / Doç.Dr. Cumhuri Aslan	77
Munzur, Mercan ve Pülümür Vadilerinde Barajların ve Göçün Folklor ve	
Halk	
Edebiyatı Kaynakları, Mekânları ve Ürünlerine Etkisi /	
Dr. Daimi Cengiz	89
Nâzım Hikmet'in "Macar Şiirleri" ile Çevirmeni György Somlyo /	
Edit Tasnádi	97
Neden mi Karşılaştırmalı Edebiyat? / Dr. Elmas Şahin	107
Maniheizt Uygur Metinlerinde İkicilik (Düalizm) / Dr.Engin Çetin	113
Türk ve Kore Köy Romanında Kadın Karakterlerin Karşılaştırılması /	
Dr. Eunkyung Oh	121
Performans Teorisi Bağlamında Gagauz ve Türk Halk Türkülerinin Konu	
Bakımından Tasnifi / Doç. Dr. Fedora Arnaut	135
Xaçı Yaradanlar ve Xaçmatak Türkleri / Firudin Rzayev	141
Ukrayna Yazarı Taras Şevçenko'nun Eserlerinde Türk Motifleri /	
Prof.Dr. Grigoriy Semenük	146
Türk Edebiyatında İnci Aral ve Gölgede Kırk Derece Adlı Öykü Kitabı /	
Hale Seval	153
Halk Şairi Ali Kazaklı / Hayrettin İvgin	159

Elmas Şahin*

Adından da anlaşılacağı gibi "karşılaştırmalı edebiyat" terimi bir eserin başka bir eser ya da eserlerle ortak konu ve motif bağlamında karşılıklı incelenmesidir. Her ne kadar 19. yüzyılda akademik bir disiplin olarak ortaya çıksa da, "karşılaştırmalı" (comparative) teriminin çıkış noktası Plato ve Aristo'nun klasik çağına kadar inmektedir. Karşılaştırılan ilk iki kavram ise şiir ve felsefe arasında olmuştur. Plato, felsefenin şiire olan üstünlüğünü savunurken; öğrencisi Aristo, şiirin de felsefe kadar önemli olduğu görüşünde ısrarla durup, bu iki kavramı çeşitli açılardan karşılaştırmış ve kendinden sonra gelen Horace ve Longinus'a daha geniş çaplı bir karşılaştırma zemini hazırlamıştır.

Böylece felsefe ve edebiyat bağlamında başlayan karşılaştırmalı örnekler; karşılaştırmalı tarih, karşılaştırmalı ekonomi, karşılaştırmalı politika, karşılaştırmalı dilbilim, karşılaştırmalı sosyoloji gibi çeşitli alanlarda kendini göstermiştir. Belki de klasik dönem düşünürleri yaptıkları eleştirinin ne olduğunu bilmeden "karşılaştırmalı edebiyat eleştirisi" yapmışlardır. Onların başlattığı bu karşılaştırmalı gelenek Dryden'a; Dryden'dan Arnold'a; Arnold'dan Sanctis'e; Sanctis'ten Goethe'ye; Goethe'den Cuiver'e kadar gelmiş ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinde bilimsel açıdan değerlendirilmeye başlanmıştır.

Karşılaştırmalı edebiyatın çıkış noktası hakkında karşılaştırmalı edebiyat bilimi araştırmalarının edebiyatın bir bütün olduğu görüşünü savunan Germanist Prof. Dr. Gürsel Aytac şöyle der:

"Karşılaştırmalı edebiyat etkinliklerinin asıl çıkış noktası çelişkili görünmesine rağmen ulusal edebiyatı güçlendirme kaygısı olmuştur. Başka deyişle: kendi edebiyatımızı rayına oturtmak, geliştirmek için başka milletlerin edebiyatına göz atmak, onlar neler yapıyorlar anlamak." [1]

A.M. Rousseau ise karşılaştırmalı edebiyatın geçmişinin, tarih öncesiyle karışmış olmasının muhtemel olduğunu savunur:

"İki edebiyat aynı anda ortaya çıkar çıkmaz, karşılıklı değerlerini ortaya çıkarabilmek için mukayese edildiler. Yunanca ve Latince, Ortaçağ Roman dili edebiyatları XVIII. yüzyıldaki Fransızca ve İngilizce gibi milli bir önceliğin kabul ya da reddi demek olan karşılaştırmalı edebiyat, pozitivist hatta bilimsel dönemde bile köklerini hiçbir zaman unutmuş değildir." [2]

Edebi bir disiplin olarak karşılaştırmalı edebiyat, Kuzey Amerika'dan uzak Doğu'ya kadar Hindistan'dan Etyopya'ya kadar tüm dünyayı içine alan geniş bir şemsiye oluşturarak;

---

* Dr.Atatürk Üniversitesi

günlük ve gezi notları biçiminde karşımıza getirir. Böylece kurselleşmiş bir dünya edebiyatı, içerisinde karşılaştırmalı örneklerle hızlı bir gelişim içerisine girer.

Klasik çağdan bu yana bu gelişmeler doğrultusunda karşılaştırmalı edebiyat; 20. yüzyılda önemli bir gelişim göstererek; Rene Wellek'in *The Crisis of Comparative Literature; Concepts of Criticism* (1963), C.L. Wrenn'in *The Idea of Comparative Literature* (1973), Rey Chow'un *In the Name of Comparative Literature* (1995), gibi eserlerde irdelenip; terimin dünü, bugünü ve geleceği konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır.

Günümüz karşılaştırmacılarının çoğu ise terimin, küreselleşme ve kültürel çalışmaların gölgesinde kaldığı görüşünü savunmaktadırlar. Günümüzün küreselci bakış açısı içerisinde kültürel ve karşılaştırmalı edebiyatı değerlendiren Elaine Martin, karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının tümünün kültürel çalışmalar olduğunu, ancak kültürel çalışmaların karşılaştırmalı edebiyat ile aynı anlama gelmediğini; karşılaştırmalı edebiyatın, kültürel çalışmaların bir alt dalı olduğunu söylerken; Roland Grene de karşılaştırmalı edebiyatın sadece edebi eserleri incelemekle sınırlı olmadığını belirterek; "karşılaştırmalı edebiyat, temel çalışma alanı olarak yalnızca edebi eserleri değil; aynı zamanda dilleri, kültürleri, tarihleri, gelenekleri, kuramları....karşılaştırır" [3] der.

Karşılaştırmalı edebiyatın neyi nasıl incelediği konusunda çeşitli fikirler öne sürülmekle beraber asıl sorunu oluşturan, karşılaştırma biçimleri ve yöntemleri olmuştur. Karşılaştırmalı edebiyat ulusların karşılıklı tanınmaları, benzer yönlerinin ortaya çıkarılmasının yanında eş zamanlı ve art zamanlı gelişmeleri de su yüzüne çıkarır. İncelenen materyal ne olursa olsun eğer benzer noktalar var ise aynı dönem ve aynı çağ içerisinde ortaya çıkmış olması gerekmez. Önemli olan karşılaştırılması düşünülen eserlerin karşılaştırılabilir nitelikler taşıması zorunluluğudur. Örneğin klasik dönemde yazılmış olan Plato'nun *Republic* (Devlet) adlı eseri ile 15. yüzyılda Elizabeth döneminde Thomas More'un *Utopia* (Ütopya, İtalyanca yazılmış, 1551'de İngilizceye çevrilmiştir.)'sını içerik açısından karşılaştırmamız mümkündür. Her iki yazar da, hayal ürünü, mükemmel bir devletin tasvirini yapmışlardır. Elbette ki her iki eserde de farklılıklar vardır. Ama önemli olan eserlerin yazıldıkları dönemler değil; benzer özellikler taşıyıp taşımadıklarıdır. Art zamanlı olmaları onların karşılaştırılamayacakları anlamına gelmemelidir.

Terim üzerine 20. yüzyılın en çok konuşulan konularından biri de karşılaştırmalı edebiyatın yararlı olup olmadığıdır. Bu konuda 1958'lerde Albert Guerard, terimin hiçbir faydası olmadığını, tam aksine tehlikeli olduğunu, böyle bir terimin lüzumsuzluğundan dolayı kaldırılması gerektiğini [4] savunur.

Böylece terim üzerinde görüş ayrılıkları baş gösterir. Belki de bu terimin günümüzde hâlâ kültürel çalışmaların gerisinde kalmasının başlıca nedenleri, karşılaştırmacıları yıpratıcı bu tür olumsuz görüşlerden kaynaklanmaktadır. Peki karşılaştırmalı edebiyat ile ne yapılmak istenmektedir?

Bir kere çeşitli etkileşimlerin var olduğu bir çağda birbirine hiç benzememe, tam orijinallik neredeyse düşünülemez. Öte vandan hakikatlarını yalnızca bir esere çevirmek onu

sağlayacağından ulusal yararlar da sağlar. İnceleme bazında elde edilecek yararlar da cabasıdır. [5]

Terimin bu gibi yararlar getirdiğini savunan bilim adamları da yok denecek kadar az değildir. Karşılaştırmalı çalışmalarda kazanılan bir diğer fayda da kişide özgüven duygusunun oluşmasıdır. Karşılaştırmacı kazandığı özgüven ile çok yönlü bir eleştirel bakış açısına kavuşur; farklı kültürleri tanır, kendi kültürü ile karşılaştırıp yeni bir sentez oluşturur. Dünyayı yeniden algılama şansını elde eder. Ulusal edebiyatı dünyaya açar, edebiyat penceresine farklı görüntüler katar. Bu da edebiyatın geniş bir yelpazeye kavuşup farklı pencerelerden farklı algılarla yansımaya olanak sağlar.

Kavram olarak karşılaştırmalı edebiyatın, 19. yüzyılda Goethe, the Schlegels, Mme de Staël, Sainte-Beuve, Matthew Arnold gibi yazarlarca ve 20. yüzyılda E.R. Curtius, Roman Jakobson, ve René Wellek gibi yazar ve eleştirmenlerce tartışılıp akademik bir disiplin haline gelmesi ve 20. yüzyılın son çeyreğinde Amerika, Avrupa ve Kanada'da birçok üniversitede gözde bir çalışma alanı olarak kürsülerin kurulması ile dünyanın dört bir yanında farklı dünya dillerinin yazınsal ve yazınsal olmayan eserleri, kültürel ve sanatsal etkileşimler birbirleri ile karşılaştırılarak edebiyata geniş bir pencere açılmaya başlandı. Günümüzde eleştiri ile başa baş gitmeye başlayan karşılaştırmalı çalışmalar; ulusal edebiyatları uluslararası boyutlara taşıyarak; gerek kuram ve gerekse uygulama boyutlarında dünya edebiyatlarının bir noktada buluşmasına zemin hazırlayıp, gerek milli gerekse dünya edebiyatının gelişmesine sayısız katkı sağlayarak çok boyutlu bir bakış açısının oluşumunda etkin rol oynamaktadır.

Karşılaştırmalı edebiyat bize ne fayda sağlar? Niye mi karşılaştırmalı edebiyat? Özellikle, internet ve kitle iletişim araçlarının alabildiğine yayıldığı günümüzde yoğun bir kültür bombardımanı altındayız. Bu hızlı kültürel etkileşimler; "Biz kimiz? Bu evrendeki yerimiz ne? Biz ne kadar biziz? Kendimiz miyiz öteki mi?" gibi soruları gündeme getirmektedir ki- bu da, karşılaştırmalı edebiyat sayesinde- kendimizi öğrenip, kendimizi keşfetmemize, kendimizi bulmamıza yardımcı olmaktadır. Öyle ki; bir yabancı metni okuyup incelediğimizde kendi edebiyatımızı ve kendi kültürümüzü çok daha yakından öğrenme ve eksiklerimizi giderme ihtiyacını hissederiz. Ötekinin sayesinde eserlerimize daha başka bir gözle, daha farklı bir bakış açısıyla bakmayı; hem kendimizi hem de ötekileri metin yoluyla keşfetmeyi öğreniriz.

Zira her milletin, her ırkın ya da kabilenin farklı imgelem ve kavramlar dünyası vardır. Bu yerel edebiyat dünyası içerisinde o ırkı kendi yapan milli değerler mutlaka mevcuttur ve bu milli unsurlar ötekilerle ne derecede uyuyor? Onlarda nasıl algılanıyor? Örneğin bir millet için yüce olan "dağ" ötekilerinde ne anlama geliyor? Bu gibi sorular, ötekini anlamaya çalışırken, kendimize ait olanı da eksiksiz algılamamıza karşılaştırmalı çalışmalarla katkı sağlıyor.

İki ya da daha fazla eseri karşılaştırırken öncelikle kendimiz olanı çok iyi bilmek, bizim olanı iyi sentezlemin eserdeki temaların yanı sıra metafor, simge, imge mit vb

ve artıları ile yan yana dizmek değil; biz ve ötekilerin esere kattıkları zenginlikleri ortaya koymak olmalıdır.

Elbette ki sadece kendimiz ve ötekiler değil kendimiz olan eserler arasında da bir karşılaştırma yapmak mümkündür. Kendimiz olanların karşılaştırılması daha çok nasıl bir gelişim kat ettiğimizin göstergesi olarak karşımıza çıkar. Divan edebiyatının üstüne sünger çekmeye çalışan Tanzimat edebiyatından, onun da üstüne taşlar yığan Servet-i Fûnun edebiyatından, eskiyi taşılayıp yenileşmenin tohumlarını eken, millileşmeye doğru çıkıp açan Milli edebiyatın ve tüm ekolleri kırıp geçen yeni bir sentez peşinde koşan modern edebiyatın ve onun da ötesinde koşan çağın adına yakışır bir belirsizliğe giden postmodern edebiyatın algılayış ve düşünüş şekillerine kadar edebiyatın izlediği seyir, elbette kendi içinde ortak düşüncelerin yanında radikal fikirlerin de doğup gelişmesine bazen de ölmesine neden olacaktır.

İngilizler roman yazmaya 17. yüzyılda başlarken biz yaklaşık iki yüzyıl sonra onların altın çağını yaşadığı dönemde romana merhaba demişiz. Kendi romanımızı oluştururken de batı etkisinden özellikle Fransız etkisinden kurtulamamışız. Durum böyle olunca bizde "roman" kavramını incelerken doğal olarak dışımızda gelişen ötekilerin romanlarından da söz etmemek bizi yanılgıya ittiği gibi bunu yapmamak da imkansızdır. Öyleyse bizdeki gelişmeleri incelerken batının kapısını çalmaya iten karşılaştırmalı edebiyatın kendisidir. Ona duyduğumuz ihtiyaç hiç de az değildir. Bilakis onsuz teoremler üretmek hiç de kolay olmamaktadır.

Ötekini anlamak için de dile gereksinim vardır. Ya çeviriler yoluyla ya da direkt kaynağa ulaşarak ötekini anlamak ve milli olanı onunla karşılaştırmak için yabancı dilin önemi de azımsanmamalıdır. Özellikle filoloji bölümleri ile Türk edebiyatı bölümlerinin ortak çalışmaları, karşılaştırmalı edebiyatın gelişmesinde önemli bir katkı sağlayacaktır.

Neden mi karşılaştırmalı edebiyat? Belki de bu soruya en güzel cevap Atsız'ın 1940 yılında yazdığı *Davetiye* [6] şiiridir. Karşılaştırmacıların yıllardır uğraştıkları ve gerek kuramsal gerekse metotsal açıdan içinden çıkamadıkları karşılaştırmalı edebiyatı Atsız, bu şiirinde kısa ve öz olarak şu iki mısra ile özetler.

Bizim yanık Füzûlî'miz engin bir deniz!

Karşısında bir göl kalır sizin Dante'niz!

Sonuç olarak şiirde de görüldüğü gibi eğer Atsız, kendi ulusunu, tarihini, kültürünü, edebiyatını tanımasaydı, İtalyanlar ile bizim aramızda böyle bir karşılaştırmayı yapamayacaktı.

Yazar, Füzûlî ile Dante'yi karşılaştırdığı bu dizelerde bizim yazarlarımızın hiç de yabancılardan kalır yanı olmadığını, hatta daha da büyük olduklarını haykırmak ister. Kendi yazarlarımızı hep küçümseyip, yabancılara göklere çıkarışımızın temelinde kendimizi yeterince tanımayıp anlatamadığımız olsa gerek.

eksik var? Galiba tek eksik onları yeterince anlayamadığımız ve büyüklüklerini cümle
anlatamadığımızdır. Bunu da karşılaştırmalı edebiyat ile kanıtlayabiliriz.

Engin Çelîk

KAYNAKÇA:

- [1]Aytaç, Gürsel (2001); "Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi," Ankara, Kültür Bak. Yay., s.21
- [2]Rousseau, A. M, Cl Pichois (1994); "Karşılaştırmalı Edebiyat," Çev. Yard. Doç.Dr. Mehmet Yazgan, Ankara, MEB. Yay., s.18.
- [3]Greene, Roland (1995); "Their Generation" *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*, Charles ernheimer (ed)., London, The Johns Hopkins Uni. Pres., s. 144
- [4]Guerard, Albert; (1958) "Comparative Literature" *Modern Thought and Literature*, Gossman and Spariousu Pres. , s.89.
- [5]Aytaç, Gürsel; a.g.e., s.10
- [6]Atsız, Yolların Sonu, Ötüken Yayınları, altıncı basım, İstanbul, 1980, s.28-32

(<http://www.dunyadinleri.com/maniheizm.htm>).

Unun kurucusu olan Mani'nin adını Aramice'de ilk anlamına gelen *Mānā* sözcüğü düşünülmemektedir. Mani, Mezopotamya (Güney Babilonya)'da yaşamış, İranlılara özgü öğelerle kunduğu bu yeni din, İran'da yayılmaya başlamıştır. 242'de İranlılar I. Şapur'un geçmesiyle İran dilinde yazdığı *Sāhpurakān* adlı kitabını hükümdara sunarak din yayma işini almıştır. Ancak bu dinin taraftarları, I. Behram zamanında (276-293) sürgüne uğramışlar ve Mani, yakalandı ve idam edilmiştir (Tekin, 1988: 1).

Maniheizm, Mani'nin sağlığında İslam emirlerine aşığı gibi onun ölümünden sonra da bir misyonerlik teşkilatı pederleriyle Mısır, Anadolu, Avrupa ve Asya içlerine kademeli olarak dördüncü yüzyılda Hristiyanlığın en büyük rakibi konumuna gelmiştir. Selçuklu döneminde Böğü Kağan'ın kabulüyle Uygurların resmi dini olmuştur. Maniheizm, 15. yüzyıla kadar Avrupa'da altıncı yüzyıldan, Asya'da ise on ikinci yüzyıldan itibaren gerilemeye başlamıştır (İA-27, 2003: 575).

Maniheizm'in Temel İlkeleri

Yukarıda, Maniheizm'in, doğanın kimi inanç sistemlerinde özyüklü öğelerle açıklanarak, kimi zaman yeniden yorumlanarak oluştuğundan söz ettik. Maniheizm'de de diğer inanç sistemlerinde ve felsefi anlayışlarda olduğu gibi, doğanın açıklanması söz edilebilir. Bütün dinlerde iyi-kötü, doğru-yanlış, hak-karar kavramları, doğanın açıklanması söz edilebilir. Çok sayıda inanç sistemi, bu dünyayı iyi de kötüdür. Bu dünya, insanın yaratıcının yapıldığı geçici bir mekân olarak kabul etmiştir. Felsefede de bu kavramlar Platon, Kant ve Descartes felsefede kimi anlayışları savunmuştur. Örneğin Platon'un ruh ve beden karşılığı üzerindeki düşünceleri felsefede ilahî ruh kavramı olarak kabul edilmektedir (Ulaş, 2002: 721). Ancak diğer inanç sistemlerinde